

NETEHNIČKI REZIME (NTS)

PROJEKAT: DETALJNA ANALIZA I PROCJENA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO PROJEKTA ZAMJENE PROVODNIKA NA 220KV DALEKOVODU- CGES BIH-MNE-ALB

SADRŽAJ

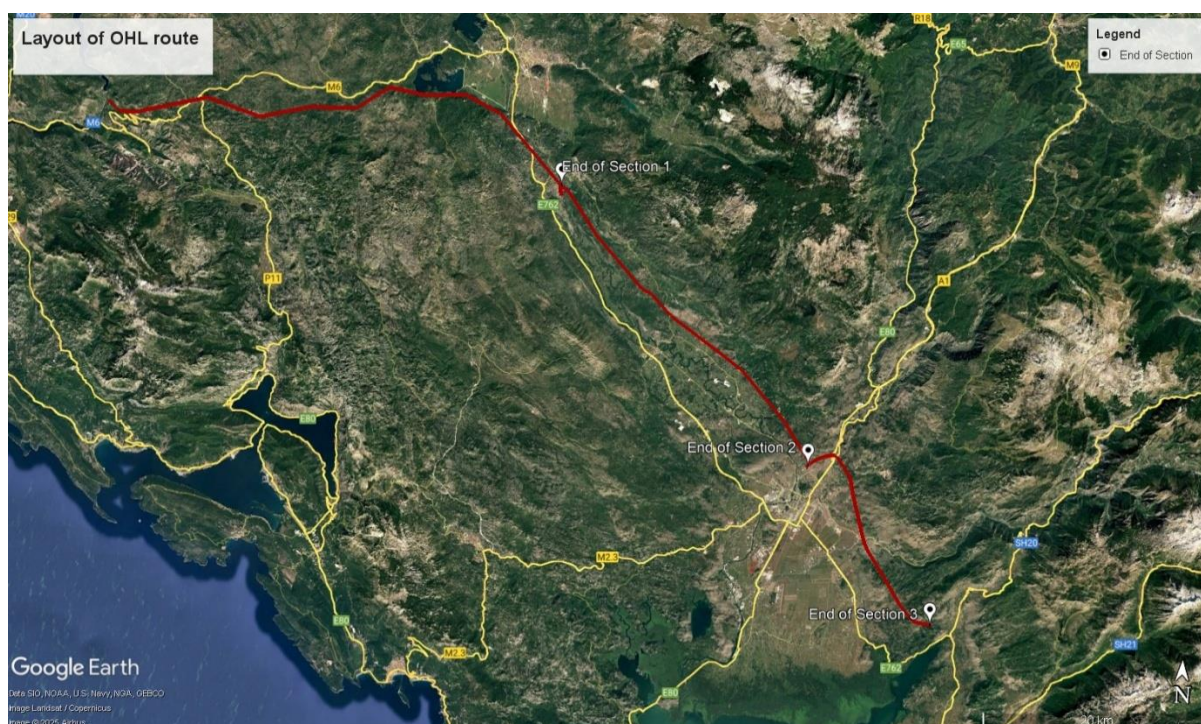
1	UVOD	2
2	OPIS PROJEKTA.....	3
3	USKLAĐENOST SA NACIONALNIM I MEĐUNARODNIM PROPISIMA IZ OBLASTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I DRUŠTVENIH PITANJA	4
4	REZIME UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU I DRUŠTVO I MJERE UBLAŽAVANJA	5
5	UKLJUČIVANJE ZAINTERESOVANIH STRANA	6
6	ŽALBENI MEHANIZAM.....	6

1 Uvod

Postojeći 220 kV dalekovod Trebinje (BiH) – Perućica (CG) – Podgorica (CG) – Vau Dejës (AL) izgrađen je 1970-ih godina kao interkonekcija između Trebinja (BiH), Podgorice (CG) i Vau Dejës (AL) (HE Mao Ce Dun). Naknadno je HE Perućica priključena na dionicu Trebinje (BiH) – Podgorica (CG). Trenutno, dalekovod je podijeljen na sljedeće tri dionice:

- > 220 kV OHL Trebinje (BiH)- Perućica (CG), Dionica 1 (138 stubova)
- > 220 kV OHL Perućica (CG)- Podgorica (CG), Dionica 2 (104 stuba)
- > 220 kV OHL Podgorica (CG) – Vau Dejës (AL), Dionica 3 (65 stubova)

Ukupna dužina dalekovoda na teritoriji Crne Gore iznosi oko 95 km, dok je ukupan broj stubova 307. Nakon više od 50 godina rada, dalekovod je dostigao kraj svog životnog vijeka i zahtijeva hitnu rehabilitaciju. Prikaz cijele trase, uključujući sve tri dionice, dat je na slici ispod.

Slika 1: Prikaz trase dalekovoda

Projekat ima za cilj rehabilitaciju postojećeg koridora zamjenom dotrajalih provodnika visokotemperaturnim provodnicima sa malim ugibom HTLS („*High Temperature Low Sag*“) provodnicima, čime se povećava prenosna sposobnost, produžava radni vijek i unaprjeđuje ukupna pouzdanost sistema. Dodatni radovi obuhvataju zamjenu izolatora, ugradnju zaštitnog užeta s ugrađenim optičkim vlaknima (OPGW) kabla, sanaciju i antikorozivnu zaštitu stubova, ojačavanje temelja, kao i uklanjanje vegetacije duž trase. Projekat je usklađen sa regionalnim ciljevima unapređenja prekograničnih kapaciteta, integracije obnovljivih izvora energije, smanjenja gubitaka i osiguranja stabilnog napajanja u Crnoj Gori i susjednim zemljama.

2 OPIS PROJEKTA

Koridor 220 kV Trebinje- Perućica- Podgorica- Vau Dejës predstavlja jednu od glavnih regionalnih elektroenergetskih okosnica regiona, povezujući Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Albaniju. Izgrađen prije više od 50 godina, sistem je danas suočen sa značajnim ograničenjima zbog zastarjele opreme i nedovoljnog kapaciteta u odnosu na savremene potrebe.

Projekat predviđa rehabilitaciju i modernizaciju ovog strateškog koridora radi obezbjeđenja sigurnog i pouzdanog snabdijevanja električnom energijom, podrške integraciji obnovljivih izvora energije (poput vjetra i sunca), kao i jačanja regionalnog tržišta električne energije.

Ključne aktivnosti uključice:

- > zamjenu starih provodnika novim provodnicima visokog kapaciteta, čime se gotovo udvostručava prenosna sposobnost dalekovoda;
- > ugradnju novih izolatora, zaštitne opreme i savremenih komunikacionih kablova;
- > sanaciju i zaštitu čeličnih stubova i temelja, radi produženja njihovog vijeka trajanja;
- > poboljšanje bezbjednosti kroz jačanje uzemljenja i uklanjanje vegetacije.

Radovi će se odvijati fazno, tokom perioda od 12 do 18 mjeseci, po dionicama (Trebinje – Perućica, Perućica – Podgorica, Podgorica – Vau Dejës). Faznim pristupom realizaciji projekta će se smanjiti prekidi u napajanju i omogućiti koordinacija između operatora prenosnih sistema Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Albanije. Po potrebi će se sprovoditi kratkotrajna dnevna isključenja lokalnih distributivnih sistema, ali će ista biti blagovremeno planirana i najavljena javnosti.

Svi radovi će se izvoditi u skladu sa međunarodnim tehničkim i bezbjednosnim standardima, čime se obezbjeđuje zaštita radnika, lokalnog stanovništva i životne sredine. Otpad će se zbrinjavati na odgovoran način, a biće preduzete mjere za sprječavanje prosipanja materijala i zagađenja prirodnog okruženja.

Projekat će donijeti dugoročne koristi:

- > povećanje kapaciteta i fleksibilnost regionalnog elektroenergetskog sistema;
- > produženje radnog vijeka koridora za najmanje 30 godina;
- > poboljšana sigurnost snabdijevanja električnom energijom u sve tri države;
- > podrška integraciji obnovljivih izvora energije i smanjenje emisija ugljen-dioksida;
- > socio-ekonomski benefiti kroz pouzdanije snabdijevanje i smanjenje gubitaka.

Ukratko, rehabilitacija predstavlja ključnu investiciju za budućnost energetskog sistema regiona, obezbjeđujući stabilno napajanje domaćinstava i privrede i omogućavajući prelazak na čistiju energiju. Projekat je kategorizovan kao “B” u skladu sa EBRD Politikom zaštite životne sredine i društvenih pitanja (ESP) iz 2024. godine.¹

¹ Dostupno na <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/publications/institutional-documents/environmental-and-social-policy-2024.html>

3 Usklađenost sa nacionalnim i međunarodnim propisima iz oblasti zaštite životne sredine i društvenih pitanja

Detaljna analiza i procjena uticaja na životnu sredinu i društvo ESDD (*Environmental and Social Due Diligence*) sprovedena za ovaj projekat obuhvatila je izradu Izvještaja o procjeni i reviziji uticaja na životnu sredinu i društvo (**ESAAR**), Akcionog plana za zaštitu životne sredine i društvena pitanja (**ESAP**), Plana uključivanja zainteresovanih strana (**SEP**) i ovog Netehničkog rezimea (**NTS**). U okviru procesa izrade navedenih dokumenata, ovaj proces je uzeo u obzir i relevantno nacionalno zakonodavstvo, međunarodne sporazume i konvencije. Svrha ovog procesa bila je identifikacija nedostataka koji će se adresirati mjerama ublažavanja ekoloških i socijalnih uticaja.

Segmenti u odnosu na koje su uzeti u obzir relevantni međunarodni standardi obuhvataju zaštitu životne sredine, zaštitu i zdravlje na radu, kao i socio-ekonomski kontekst. Osnovni okvir za procjenu usklađenosti odnosi se na Politiku zaštite životne sredine i socijalnih pitanja (ESP) iz 2024. godine Evropske banke za obnovu i razvoj, pri čemu su u obzir uzeti i relevantno nacionalno zakonodavstvo, međunarodni ugovori i konvencije, kao i interna pravila i procedure koja je razvio i primjenjuje Crnogorski elektroprenosni sistem (CGES) u navedenim segmentima. Kada je riječ o primjenljivosti ESR-ova (Zahtjeva za zaštitu životne sredine i društvenog okruženja EBRD-a), sljedeći zahtjevi životne sredine i društva su primjenjivi: **ESR1**: Procjena i upravljanje rizicima i uticajima na životnu sredinu i društvo, **ESR2**: Radni odnosi i uslovi rada, **ESR3**: Efikasnost resursa, prevencija i kontrola zagađenja, **ESR4**: Zdravlje, bezbjednost i sigurnost, **ESR5**: Otkup zemljišta, ograničeno korišćenje zemljišta i nedobrovoljno preseljenje, **ESR6**: Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje prirodnim resursima, i **ESR10**: Uključivanje zainteresovanih strana. Sljedeći ESR-ovi nijesu primjenjivi: *ESR7: Starosjedilačko stanovništvo*, *ESR8: Kulturna baština* i *ESR9: Finansijski posrednici*.

Procjena nedostataka pokazuje da su nacionalni zahtjevi i sistemi CGES-a u velikoj mjeri usklađeni sa standardima EBRD-a, ali da ipak postoje određeni važni nedostaci. U oblasti životne sredine, okvir za procjenu uticaja i upravljanje resursima je uspostavljen, ali procjene ograničeno obuhvataju društvene aspekte i ne postoji eksplicitna obaveza za sprovođenje istraživanja ili monitoringa biodiverziteta, što će biti zahtijevano za radove u blizini osjetljivih područja. Kada je riječ o društvenim aspektima, CGES ima interne akte, kolektivni ugovor i mjere transparentnosti koje su usklađene sa dobrom industrijskom praksom, ali postoji potreba za jasnijom integracijom društvenih uticaja u procjene na nivou projekata i za obezbjeđivanjem da izvođači u praksi slijede iste standarde. U oblasti zdravlja i bezbjednosti na radu, zakonska osnova i procedure CGES-a su dobre i sertifikovane prema ISO standardima, ali glavni nedostatak predstavlja dosljedan nadzor nad izvođačima i bolja integracija aspekata zdravlja i bezbjednosti zajednice u upravljanje rizicima tokom izgradnje. Sveukupno, usklađenost je na visokom nivou, ali su potrebne ciljane mjere kako bi se adresirali nedostaci u oblasti biodiverziteta, integracije društvenih uticaja i menadžmenta izvođača.

4 Rezime uticaja na životnu sredinu i društvo i mjere ublažavanja

Uticaji na životnu sredinu i društvo identifikovani su u skladu sa predloženom metodologijom radova, pri čemu treba napomenuti da specifičan metodološki pristup za ovaj projekat još nije razvijen. Međutim, kako je CGES implementirao isti tip projekta na 110 kV dalekovodu (Podgorica–Perućica), metodologija i mehanizacija korišćena za taj projekat uzeti su u obzir tokom pripreme dokumentacije iz oblasti životne sredine i društva za ovaj projekat. Takođe, uticaji su identifikovani na osnovu obilaska terena koji je izveden duž čitave trase, pri čemu je posebna pažnja posvećena područjima u blizini potencijalno osjetljivih socijalnih i ekoloških receptora. Konačno, proces identifikacije uticaja projekta i razvoja mjera za njihovo ublažavanje bio je praćen intenzivnim uključivanjem zainteresovanih strana koje upravljaju javnom infrastrukturu koja može biti pogođena projektom. Kratak pregled identifikovanih uticaja i mjera koje će se implementirati dat je u nastavku.

Uticaji na životnu sredinu i mjere ublažavanja

Radovi su ograničeni na postojeći koridor 220 kV dalekovoda, a očekivani uticaji su pretežno privremeni i vezani za fazu izgradnje. Projekat može proizvesti prašinu i buku, građevinski otpad, kao i lokalizovane rizike od zagađenja zemljišta i voda, naročito na mjestima gdje trasa prelazi ili se približava rijekama kao što su Morača, Zeta i Cijevna, kao i u blizini Slanog jezera. Ovim uticajima će se upravljati primjenom standardne dobre prakse: suzbijanje prašine i planiranje bučnih aktivnosti, razdvajanje otpada i njegovo odlaganje preko licenciranih operatera, sprječavanje izlivanja sekundarnim setovima za zadržavanje i sprečavanje izlivanja, mjere kontrole erozije i sedimentacije, kao i priprema metodologije za sve radove u blizini vodotokova. Uklanjanje vegetacije biće ograničeno na ono što je strogo neophodno u okviru koridora, uz pažljivu sanaciju nakon radova. Zbog činjenice da pojedini dijelovi trase marginalno prelaze osjetljiva područja (Park prirode Rijeka Zeta, Emerald i IBA lokacije), razmatranje biodiverziteta je ključno radi obezbjeđivanja usklađenosti projekta sa standardima iz oblasti životne sredine i društva. U skladu sa tim, preduzeće se sljedeće mjere: ciljana istraživanja prije početka radova biće sprovedena gdje je relevantno, radovi će biti vremenski prilagođeni kako bi se izbjegli osjetljivi periodi, zaštitne zone će biti definisane gdje je potrebno, a vizuelni markeri za usmjeravanje ptica („bird flight diverters“) će biti postavljeni na odabranim rasponima (gdje bude potrebno), a sve kako bi se smanjio rizik od sudara ptica sa infrastrukturu. Monitoring nakon završetka radova potvrdiće da dugoročni negativni uticaji nijesu prisutni.

Društveni uticaji i mjere ublažavanja

Kada je riječ o društvenom kontekstu, privremeno ometanje lokalnih zajednica odnosi se na planirane dnevne prekide u napajanju električnom energijom tokom zatezanja provodnika (obično od 07:00 do 17:00 časova u definisanim radnim poljima), kao i na moguće kratke, pažljivo koordinisane obustave željezničkog saobraćaja na mjestima gdje provodnici prelaze preko pruge. Takođe, može doći do kratkoročnih ograničenja pristupa pojedinim parcelama radi prolaska mehanizacije do stubova. Ovim uticajima će se upravljati ranom i jasnom komunikacijom o rasporedu isključenja i lokacija radova, bliskom koordinacijom sa željezničkim operaterom radi minimizacije i bezbjednog upravljanja privremenim obustavama, praktičnim dogovorima za kratkoročni pristup, i kontinuiranom komunikacijom sa opštinama. Informacije

će se pružati kroz dogovorene kanale, a biće dostupan i žalbeni mehanizam tokom faze izgradnje, koji će obezbijediti da zajednice mogu izraziti zabrinutosti, kao i njihovo efikasno rješavanje. Zdravlje i bezbjednost zajednice biće obezbijeđeni uspostavljanjem zona zabrane pristupa na mjestima radova, postavljanjem ograde i signalizacije na prilaznim tačkama, angažovanjem redara gdje je potrebno, kao i obavezom da izvođači primjenjuju iste standarde i budu pod istim nadzorom kao i investitor.

5 Uključivanje zainteresovanih strana

Plan uključivanja zainteresovanih strana (SEP) izrađen je za ovaj projekat i biće sproveden tokom svih faza projekta, u skladu sa definisanim Programom uključivanja zainteresovanih strana. SEP je dio paketa dokumenata koji se javno objavljuju i biće dostupan svim zainteresovanim stranama i učesnicima u projektu. Takođe, SEP će se redovno ažurirati tokom sprovođenja projekta, u skladu sa dinamikom uključivanja zainteresovanih strana i razvojem odnosa sa njima.

Proces uključivanja zainteresovanih strana za projekat je započeo tokom pripreme studija iz oblasti životne sredine i društva i nastaviće se kroz sve faze projekta. Ključne zainteresovane strane uključuju jedinice lokalne samouprave Nikšić, Danilovgrad, Podgorica i Tuzi, lokalne zajednice i korisnike zemljišta duž trase, Željezničku infrastrukturu Crne Gore (uključujući Željeznički prevoz i Montecargo), MONTEPUT, relevantne državne institucije, nevladine organizacije, potencijalno pogođena domaćinstva uključujući ranjive grupe. Uključivanje zainteresovanih strana u pripremnoj fazi obuhvatilo je konsultativne sastanke sa sljedećim zainteresovanim stranama: Opština Nikšić, Opština Danilovgrad, Glavni grad Podgorica, Opština Tuzi, Željeznička infrastruktura Crne Gore, Željeznički prevoz Crne Gore, Montecargo i Monteput. Proces uključivanja zainteresovanih strana će se sprovoditi na lokalnim jezicima i oslanjaće se na kombinaciju komunikacionih kanala: javna obavještenja na oglasnim tablama opština i mjesnih zajednica, internet stranica CGES-a, lokalna radio i TV saopštenja, štampani leci distribuirani u lokalnim zajednicama pod uticajem projekta, kao i sastanci sa zajednicama gdje je to potrebno. Posebna pažnja biće posvećena pravovremenoj komunikaciji u vezi sa dnevnim prekidima napajanja električnom energijom i koordinaciji sa organima nadležnim za upravljanje željezničkim saobraćajem u vezi sa mogućim kratkim obustavama saobraćaja tokom radova na provodnicima.

6 Žalbeni mehanizam

Jedinica za implementaciju projekta CGES-a (JIP) uspostaviće žalbeni mehanizam na nivou projekta kako bi se obezbijedilo da se sve zabrinutosti u vezi sa radovima na zamjeni provodnika mogu iznijeti i adresirati pravovremeno i na transparentan način. Mehanizam je besplatan, dostupan svim zainteresovanim stranama i osmišljen tako da funkcioniše bez uplitanja, diskriminacije ili odmazde.

Vidljivost: Informacije o načinu podnošenja pritužbi biće saopštene prije početka radova i tokom faze izgradnje. Obavještenja, informativni leci i obrasci za pritužbe biće objavljeni na internet strani CGES-a, internet stranicama opština i na oglasnim tablama mjesnih zajednica u

pogođenim naseljima. Nakon početka radova, Izvođač će postaviti informativne table na ulazima na gradilište, sa kontakt podacima za podnošenje žalbi.

Podnošenje žalbi: Žalbe se mogu podnijeti usmeno (lično ili telefonom) ili u pisanom obliku (putem mejla, pošte ili obrasca za žalbe). Žalbe se mogu podnijeti i anonimno. Tokom izgradnje, žalbe se mogu predati i Izvođaču ili nadzornom inženjeru, koji su dužni da ih prosljede CGES-u u roku od 24 sata.

Proces: Sve žalbe biće evidentirane u Registru žalbi, sa potvrdom o prijemu u roku od pet dana. Odgovor će uobičajeno biti pružen u roku od deset dana od potvrde prijema, sa objašnjenjem korektivnih mjera koje će biti preduzete ili, ukoliko mjere nijesu potrebne, uz obrazloženje razloga za takvu odluku. Dugoročne korektivne mjere, ukoliko su potrebne, biće jasno saopštene i praćene do njihovog sprovođenja.

Rješavanje: Nakon prijema žalbe, CGES/JIP će uložiti sve razumne napore da riješi problem. Ako se pitanje ne može riješiti neposrednom korektivnom mjerom, može biti identifikovana dugoročna korektivna mjera. Podnosilac žalbe biće informisan o predloženoj neposrednoj ili dugoročnoj mjeri u roku od 10 kalendarskih dana od potvrde prijema žalbe. CGES/JIP će uložiti razumne napore da kontaktira podnosioca pritužbe kako bi provjerio uspješno sprovođenje preduzetih mjera. Ukoliko CGES/JIP nije u mogućnosti da odgovori na žalbu ili utvrdi da mjere nijesu potrebne, biće dostavljeno detaljno obrazloženje, uključujući, ukoliko je relevantno, uputstva o tome kako podnosilac može dalje nastaviti sa žalbom ukoliko nije zadovoljan ishodom. Pored mehanizma na nivou projekta, sve zainteresovane strane zadržavaju pravo da traže pravnu zaštitu u skladu sa zakonima Crne Gore. Ako podnosioci žalbi ostanu nezadovoljni, mogu koristiti i Mehanizam za odgovornost projekata EBRD-a (IPAM)², koji funkcioniše kao mehanizam poslednje instance. U svakom trenutku, podnosioci pritužbi zadržavaju pravo na korišćenje drugih pravnih sredstava u skladu sa lokalnim zakonodavstvom, uključujući formalne sudske postupke.

Kontakt informacije CGES/JIP za podnošenje pritužbi su:

CRNOGORSKI ELEKTROPRENOSNI SISTEM AD - Jedinica za implementaciju projekta (JIP)

Kontakt osoba: Rade Marković;

Pozicija: Rukovodilac Pravne službe / Menadžer za žalbe

Email: rade.markovic@cges.me / office@cges.me

Tel: +382 67 636 727 / +382 20 407-682 / +382 20 407-604

Adresa: Bulevar Svetog Petra Cetinjskog 18, 81000 Podgorica

Internet adresa: www.cges.me

² Informacije o IPAM žalbenom mehanizmu dostupne su na: <https://www.ebrd.com/what-we-do/independent-project-accountability-mechanism.html>